

Pääkirjoitus

Elä ihmeessä!

Arvostettu psykoanalyttikko Pentti Ikonen nukkui pois kuluneen vuoden huhtikuussa. Pentti Ikonen toimi uransa aikana yksityisenä psykoanalyttikkona, kouluttajana ja työnohjaajana, minkä lisäksi hän oli Suomen Psykoanalyttisen Yhdistyksen kunniajäsen vuodesta 1984. Olen kuullut, että hän oli ammatillisesti perehtynyt ja käytännönläheinen, ihmisenä lempeä ja vaatimaton.

Itse olen tutustunut Pentti Ikoseen hänen kirjoituksiensa kautta, alun perin psykoanalyttisesta maailmankuvasta kiinnostuneena ja innostuneena maallikkona, ihmisenä keskellä elämää, hämmentyneenä ja suuntaa etsivänä nuorena aikuisena. Hänen kirjoituksistaan koostetut psykoanalyttiset tutkielmat ovat kiertäneet mukana eri elämänvaiheissa – kirjahyllyissä, yöpöydän kaltevilla kirjapinoissa, matkalaukuissa vaihtovaatteiden seassa, repuissa matkalla psykoteraapiaopintojen seminaareihin – ja toistuvasti olen palannut hänen tekstiensä luokse, useasti yhtä hämmentyneenä elämästä kuin nuorempaanakin. Olen itsekseni tutkinut tekstien avaamia näkymiä, jakanut näitä havaintoja erilaisissa kohtaamisissa ja keskustellut seminaariryhmissä tekstien herättämistä ajatuksista. Näin Ikonen on ollut osana omaa elämääni. Hänen kirjoittamisensa kautta voin hyvin ymmärtää sitä kuvaa, millaisena hän piirtyy tapaamiensa ihmisten kertomuksissa.

Minulle Pentti Ikosen ajattelu edustaa ennen kaikkea lämpöä, inhimillisyyttä ja avoimuutta. Hän kirjoittaa paljon oman mielen liikkeiden ja tunteiden havainnoinnista, näiden havaintojen hyväksymisestä ja myös toisen ihmisen läsnäolosta, molemminpuolisuuden kokemuksen keskeisyydestä itsehavainnoinnin mahdollistumiseksi. Jaetun tunnetodellisuuden muodostuminen ja säilyminen on tyydyttävää ja erityisen tärkeää mutta herkkää pettymyksille.

Pettymys voi johtaa molemminpuolisuuden rikkoutumiseen hajottaen yhteyden toiseen ihmiseen, jolloin jaettu toisiaan täydentävä vastavuoroisuus tulee mahdottomaksi, ja osapuolet voivat vetäytyä riittämättömyydessään, syyllisyydessään tai häpeässään fallisen maailmankuvan yksipuoliseen rikkovuuteen; kunnioitettava meren voimakkin näyttäyty tuolloin vain tuhoisissa hyökyaalloissa, ei kyvyssä kantaa jättiläisaluksia ja elättää suunnatonta flooraa ja faunaa.

Psykoanalyysin tavoite on Pentti Ikosen kirjoittaman mukaan auttaa analysoitavaa omien havaintojensa avulla palaamaan ja löytämään niihin tajuntansa kohtiin, joissa hän on pettynyt molemminpuolisuuden odotuksissaan ja joutunut luopumaan sisäisestä vapaudestaan. Kun tavoittamattomissa ollut löytyy, tapahtuu eheytymistä, ja itsensä kanssa voi pyrkiä sovintoon, tarvitsematta uudelleen paeta ja taistella omia vaikeita tunteita vastaan.

Sovinnollisen itsesäätelyn keskeisin muoto on ymmärtäminen, ja sen elämyksellinen muoto ilmenee helpotuksena. Ymmärrystä lisäävä kohtaaminen edellyttää kunnioitusta ja avoimuutta, eikä ulkopuolinen voi sanella kehitykseen, kypsymiseen, sosiaalisiin normeihin tai elämisen oppeihin vedoten sitä, miten toinen suhtautuu havaintoihin omasta itsestään. Ymmärtävän kohtaamisen myötä mahdollistuu itsen kokemuksellinen havainnointi, erillisyytensä ja myötätunto.

Myötätunto vapauttaa elämään, sillä se ei sido mielenrauhaa pakonomaiseen tunnekontrolliin. Ahdistunut mieli pyrkii löytämään merkitystä ja ratkaisuja, jotka rauhoittaisivat vaikeasti siedettävien

tai hyväksyttävien tunteiden aiheuttamaa sisäistä kaaosta. Syntyy kuvitteellinen tai totuudenmukainen käsitys siitä, mitä tapahtuu ja miten kipua voisi välttää, jotta selviäisi minuuden tai tutun maailman tuhoutumisen uhan alta. Tällainen mielenrauha on kuitenkin äärimmäisen haavoittuvaa, kun sisäinen ja ulkoinen todellisuus ovat jatkuvasti muuttuvia eivätkä ne noudata toiveitamme. Päinvastoin jos tunne-elämän tasapaino perustuu torjumiseen, jo halu elää, olla elossa ja olemassa, voi herättää epäilyä ja ahdistusta, kuin taustalla hiljaa puhaltava tuulen vire uhkaa huojuvaa korttitaloa. Kun jatkuvasti pelkää korttitalon romahtamista, voi mielenrauhan saavuttamisesta tulla korkein elämänarvo. Seisahtunut ilma voi toisaalta tukahduttaa, jolloin uhkaava tuulenvire voi toiselle edustaa vapauttavaa toiveikkuutta, tunteiden liikkuvuutta ja raikkautta, korttitalon luhistuessa ja rakentuessa uusien tuulien puuskissa hämmästyttäviin muotoihin.

Pentti Ikonen puolustaa toistuvasti yksilön ainutkertaista subjektiutta. Hän kirjoittaa kaiken perustavimmasta etiikasta, kokemukselliseen suhteutumisen etiikasta, joka edellyttää vallantahdon, omavoimaisuuden ja yhdenpuolisuuden sivuuttamista hallitsevasta asemasta. Tätä edellytystä pohtii myös Kari Kurkela kirjoituksessaan David Tucketin toteuttamasta pitkäaikaisesta psykoanalyttikoiden työskentelyä tutkineesta projektista, josta Kurkela nostaa esiin riskin ihmisen objektivoinnista abstraktia kategoriaa edustavaksi yksittäistapaukseksi yksilön ainutlaatuisuuden tavoittamisen kustannuksella.

Juha Siltalan sadistisen yliminän ilmenemisen muotoja käsittelevää artikkelia mukaillen taas voisi ajatella, että kohtaamattomuus johtaa ulkokohtaisen ankaruuden vahvistumiseen ja itseämme kohtaan suunnattuna se edesauttaa subjektiuden kuolemaa. Näin elävyyden tunne, omassa ruumiissa asuminen ja siitä nauttiminen, tulevat mahdottomiksi, kun torjutuksi tultuamme emme onnistu rakastamaan itseämme sellaisena kuin olemme. Itsen ja toisen rakastaminen ovat toistensa sisäisiä ehtoja.

Jos siis ei löydä yhteyttä ja vastakaikua, voi pelko ajaa tilanteeseen, jossa kehitysmahdollisuuksien tukahduttaminen johtaa katkovaan tuhoavuuteen. Minäkokemuksen ja objektimaailman hajanaisuutta aletaan kompensoida julmuudella ja väkivallalla, kun torjutuksi tuleminen sisäistyy itseä ja muita rankaisevaksi elämäkäsitteeksi. Pitää päästä eroon siitä, mikä tyydyttämättömän kaipuun mukana muuttuu pahaksi, mutta pahan vastustaminen ja taistelu sitä vastaan vie hyvinkin kauemmaksi. *Pahanhautoja*-elokuvassa tämä konkretisoituu valkokankaalle, kun päähenkilö Tinja kasvaa kohtaamattomuuden ahtaudessa, jää yksin kauhua herättävien tunteidensa varjoon ja pyrkii kätkemään kokemansa saastaisen ja vieraan pois muiden näkyviltä. Varjoihin kätkeytyvä ei kuitenkaan kaihdu pois pimeässä. Voisimmeko lähestyä haavoittuneitakin puoliamme tuomitsematta ja kiinnostuneina, tietämättä, mihin joudumme, kuten Pauliina Stjernvall pohtii Iiu Susirajan näyttelyssä vierailtuaan?

Palatakseni vielä Ikonen sanoi hän kirjoittaa Mayan hunnusta, kuvitteellisesta verhosta, joka vääristää ihmisen käsitystä todellisuudesta. Se laskeutuu ylle jo varhain, luottamuksen puutteesta ja pelosta toista ihmistä kohtaan, ja saa epäilemään sitä, mikä on todellista ja mikä kuvitelmaa. Samassa yhteydessä hän vastapainoksi kirjoittaa ihmetyksestä: miten ihmetyksellä johtaa toteutumiseen minuuden keinojen ja välineiden riittämättömyydestä mutta auttaa lähestymään omaa kokemusta pakottamatta sitä mihinkään muottiin. Silloin voi odottaa sitä molemminpuolisuutta, mikä milloinkin on molemmille osapuolille mahdollinen. Ihmetykseen sisältyvässä molemminpuolisuuden etsinnässä näyttäytyy objektimaailman kirkkaus, sen voima ja hehku; oliot loistavat toisilleen sekä omaa että toisen olemusta, ja noissa hetkissä on lohtua, kun Mayan hunnun verho avautuu ja voimme nähdä toisemme sellaisina kuin olemme.

Pentti Iksen viimeiseksi jäänyt kirjoitus on Henrik Enckellin kanssa yhdessä kirjoitettu artikkeli otsikolla "Ajatuksia psykoanalyttisen ymmärryksen luonteesta, merkityksistä, vieteistä ja psykoanalyysin tavoitteesta", joka on julkaistu *Psykoterapia*-lehden numerossa 2/2022, ja se on vapaasti luettavissa lehden digiarkistossa. Kiitollisuudella inhimillisyyttä korostavaa elämäntyötä kohtaan muistan Pentti Ikosta, ottaen osaa läheisten suruun.

Markus Johansson
päätoimittaja